

МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

**УСТАНОВА АДУКАЦЫІ “МАЗЫРСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ
ПЕДАГАГІЧНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ ІМЯ І.П.ШАМЯКІНА”**

**ДЗЯРЖАЎНАЯ ЎСТАНОВА АДУКАЦЫІ
“ГОМЕЛЬСКІ АБЛАСНЫ ІНСТЫТУТ РАЗВІЦЦА АДУКАЦЫІ”**

РАДЗІМАЗНАЎСТВА: МАЗЫРШЧЫНА

**Праграма
факультатыўных заняткаў
для навучэнцаў VIII класа**

Гомель, 2012

Складальнікі:

Шур В.В., доктар філалагічных навук, прафесар установы адукацыі “Мазырскі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя І.П.Шамякіна”.

Кузьміч Л.П., кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры агульнай і карэкцыйнай педагогікі дзяржаўнай установы адукацыі “Гомельскі абласны інстытут развіцця адукацыі”.

Рэцэнзенты:

Станкевіч А.А., доктар філалагічных навук, прафесар кафедры беларускай мовы ўстановы адукацыі “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф.Скарыны”.

Старчанка У.М., кандыдат педагагічных навук, прафесар кафедры агульнай і карэкцыйнай педагогікі дзяржаўнай установы адукацыі “Гомельскі абласны інстытут развіцця адукацыі”.

Бобр А.Р., настаўнік гісторыі, старшыня Мазырскага раённага савета Беларускага грамадскага аб’яднання ветэранаў.

Рэкамендавана да зацвярджэння на пасяджэнні кафедры агульнай і карэкцыйнай педагогікі дзяржаўнай установы адукацыі “Гомельскі абласны інстытут развіцця адукацыі” ад 20.11.2012, пратакол №10.

Зацверджана на пасяджэнні Савета дзяржаўнай установы адукацыі “Гомельскі абласны інстытут развіцця адукацыі” ад 18.12.2012, пратакол №4.

У школах Рэспублікі Беларусь крэйзнаўчыя зняткі набываюць асаблівую актуальнасць, становяцца важным складнікам нацыянальнай адукацыйнай сістэмы. Яны далучаюць школьнікаў да сівой мінуўшчыны, да вытокаў, да разумення самабытных мясцовых назваў, знаёмяць не толькі з гераічнымі падзеямі мінулага, з іменамі вядомых асоб, узнаўляюць гістарычныя сувязі са славянскімі народамі. У канцэпцыі бесперапыннага выхавання дзяцей і навучэнскай моладзі адным з асноўных напрамкаў з’яўляецца фарміраванне грамадзянскасці і патрыятызму асобы. У аснове гэтага працэсу ляжыць засваенне агульначалавечых каштоўнасцей, культурных і духоўных традыцый нашага народа. Праграма факультатыву «Радзімазнаўства: Мазыршчына» складзена з улікам стварэння аналагічных праграм факультатывных заняткаў, што выкладаюцца ва ўстановах адукацыі некаторых рэгіёнаў Рэспублікі Беларусь.

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Факультатыву «Радзімазнаўства: Мазыршчына» – інтэграваная вучэбная дысцыпліна па выбару. Засваенне яго будзе значна пашыраць магчымасці адукацыі і выхавання школьнікаў, спрыяць фарміраванню асобы з шырокім кругаглядам. Пры яго вывучэнні адкрываюцца перспектывы сінтэзаваць і паглыбляць пазнавальныя і эўрыстычныя веды па асноўных дысцыплінах школьнага цыкла – гісторыі Беларусі, роднай мове, геаграфіі, прыродазнаўству, літаратуры, знаёміць вучняў з багатай і самабытнай спадчынай нашага народа, зразумець яго ролю ў гісторыі славянства, еўрапейскай і сусветнай супольнасці. Веданне сваіх духоўных каранёў, спазнанне шматвякавога вопыту продкаў, адметных асаблівасцей рэгіёна, радавода, мясцовых рыс будзе спрыяць фарміраванню ў школьнікаў як грамадзянска-патрыятычных якасцей, так і пошукавых здольнасцей. Вывучаючы гэты факультатыву, школьнікі абагульняць і пашыраць веды пра Бацькаўшчыну, набытыя на папярэдніх уроках гісторыі, роднай мовы, геаграфіі, выяўленчага мастацтва і іншых дысцыплін, прадугледжаных вучэбным планам.

Асноўная мэта факультатыва «Радзімазнаўства: Мазыршчына» – на канкрэтных прыкладах аказаць уплыў на фарміраванне здаровага светапогляду навучэнцаў, на ўсведамленне прыгажосці сваёй «малой радзімы», на адчуванне сувязі і еднасці розных пакаленняў, на бачанне багацця і ўнікальнасці мясцовай флоры і фаўны, духоўнай і матэрыяльнай культуры, радасці стваральнага жыцця, набыткаў багатай гісторыі з яе не толькі гераічнымі, але і трагічнымі старонкамі. Школьнікі, засвоіўшы змест гэтага факультатыву, будуць ганарыцца сваёй Бацькаўшчынай, імкнуцца памнажаць яе здабыткі, выкарыстоўваць багаты вопыт сваіх землякоў і блізкіх. Факультатыву скіраваны на выхаванне асобы гуманістычных і дэмакратычных поглядаў з развітым пачуццём нацыянальнай самапавагі, патрыёта-грамадзяніна, чуйнага да сацыяльнага, рэгіянальнага, нацыянальнага поліфанізму, здольнага памнажаць інтэлектуальныя і матэрыяльныя багацці папярэднікаў, дастойна выяўляць сваёй штодзённай дзейнасцю агульначалавечыя каштоўнасці. Пачуццё патрыятызму, павагі да роднага краю, сваіх землякоў дасць станоўчы імпульс. Вучні на шматлікіх прыкладах, пачутых на занятках, пераканаюцца ў тым, што іх радзіма – унікальная састаўная частка Рэспублікі Беларусь, а іх землякі ў розныя перыяды

нашай гісторыі ўнеслі значны ўклад у развіццё яе эканамічнага, навуковага і духоўнага патэнцыялу і годна заявілі пра сябе ў важнейшых лёсавызначальных падзеях мінулага і сучаснага.

Ранейшая сістэма адукацыі і выхавання была арганізавана такім чынам, што рэгіянальным асаблівасцям не надавалася дастойнай увагі. Некаторых выдатных асоб, ураджэнцаў Беларусі, нярэдка мы адкрывалі для сябе толькі тады, калі яны станавіліся сусветна вядомымі ў далёкіх ад нашай Радзімы краінах (*Эдуард Пякарскі, Пятро Ракіцкі, Іосіф Яленскі, Мітрафан Доўнар-Запольскі, Іеранім Кеневіч, Геся Гельфман, Міхаіл Барысаў, Вера Харужая, Аляксандр Крукоўскі, Ксенафонт Марціновіч* і інш.). Некаторыя з названых імёнаў аказаліся забытымі ў сябе на радзіме, але сталі нацыянальным гонарам іншых краін і народаў.

Радзімазнаўства дае магчымасць арганізаваць адукацыйны працэс у цікавай, займальнай форме. Апрача лекцый і практычных заняткаў, настаўнік часцей, чым на іншых прадметах школьнага цыкла, можа планаваць наведванне музеяў, правядзенне экскурсій з наступным іх абмеркаваннем, афармленне стэндаў, камплектаванне картатэкі фальклорных, этнаграфічных, краязнаўчых матэрыялаў, што будзе садзейнічаць падрыхтоўцы вучняў да арганізацыі пошукавай і навуковай работы. Заняткі можна праводзіць з запрашэннем да мясцовых краязнаўцаў, работнікаў музеяў, ветэранаў вайны і працы, вучоных, якія даследавалі мясцовыя праблемы. Неабходным кампанентам практычных заняткаў можа быць аналіз артыкулаў, мемуарнай літаратуры, прац даследчыкаў, якія займаліся вывучэннем духоўнай і матэрыяльнай культуры Мазыршчыны, азнаямленне з архіўнымі матэрыяламі, дакументамі-першакрыніцамі, арыгінальнымі публікацыямі.

Дадзены факультатыў дазваляе ў значнай меры ажыццяўляць на занятках прынцып рознаўзроўневага навучання: дыферэнцыяцыя ў падыходах можа рэалізоўвацца не толькі ў выбары і рэкамендацыі асобных тэм, а і ў іх паглыбленым і параўнальным вывучэнні з наступным абмеркаваннем важнейшых тэарэтычных паняццяў, свядомае засваенне якіх найлепшым чынам можна ажыццяўляць на мясцовым краязнаўчым матэрыяле.

Мэта факультатыўных заняткаў – фарміраванне ў школьнікаў ведаў аб родным краі, аб Мазыршчыне ў агульнабеларускім і сусветным кантэксце; выхаванне патрыятызму, нацыянальнай свядомасці, любові да Бацькаўшчыны.

Задачы:

абудзіць цікавасць да роднага краю і паглыбіць веды аб унікальным кутку Беларускага Палесся;

далучыць маладое пакаленне да вывучэння набыткаў багатай матэрыяльнай і духоўнай спадчыны нашага народа, акцэнтуючы ўвагу на фактах, якія заклікаюць спрыяць фарміраванню свядомасці школьнікаў, іх грамадзянскага станаўлення, да адчування ўнутраннай патрэбы вучыцца і працаваць на карысць нашай Радзімы;

паглыбіць і ўдасканаліць веды пра Бацькаўшчыну, выкарыстоўваючы мясцовы матэрыял, спалучаючы яго з набытымі ведамі на ўроках гісторыі, роднай мовы, літаратуры, геаграфіі, абагульняючы і ўводзячы ў змест навучання элементы краязнаўства, этнаграфіі быту, сучаснай гістарычнай і грамадскай думкі;

выхаваць у школьнікаў беражлівыя і паважлівыя адносіны да ўсяго лепшага, створанага землякамі, іх мовы, фальклору, мясцовых прыродных багаццяў, вынікаў штодзённай працы;

абудзіць у вучняў жаданне авалодваць неабходнымі для жыцця ведамі;

павысіць сваю эстэтычную і экалагічную культуру;

навучыць вучняў збіраць і сістэматызаваць мясцовыя факты пра важнейшыя падзеі на Мазыршчыне, пра асоб, якія праславілі сябе ў ратных і працоўных справах, учынках, пра легенды, паданні, назвы-тапонімы, іх разнавіднасці – айконімы, гідронімы, урбонімы;

паспрыяць фарміраванню маральна-эстэтычных поглядаў вучняў, лагічнага мыслення, эрудыцыі, узбагачэнню слоўнікавага запасу і агульнай моўнай культуры.

Для дасягнення адначанай мэты і выканання пастаўленых задач прапаноўваюцца наступныя формы арганізацыі вучнёўскай дзейнасці:

традыцыйныя лекцыі з выкарыстаннем мясцовага ілюстрацыйнага матэрыялу;

практычныя заняткі з прыцягненнем да іх правядзення паведамленняў саміх вучняў і мясцовых краязнаўцаў;

урокі-экскурсіі;

вучнёўскія канферэнцыі;

сустрэчы са знакамітымі людзьмі.

Фрагментамі лекцыйных або практычных заняткаў могуць быць:

рэфератыўныя паведамленні асобных вучняў, студэнтаў ВНУ, навучэнцаў прафтэхвучылішчаў;

стварэнне і арганізацыя дзейнасці грамадскіх музеяў па краязнаўчай тэматыцы, краязнаўчых куткоў, стэндаў і г.д.;

сустрэчы з краязнаўцамі, даследчыкамі духоўнай і матэрыяльнай культуры жыхароў Мазыршчыны, работнікамі мазырскіх музеяў, ветэранамі Вялікай Айчыннай вайны, вучонымі, якія займаюцца праблемамі Палесся і інш.;

выпуск бюлетэняў, газет, альманахаў, фотастэндаў з выкарыстаннем мясцовага краязнаўчага матэрыялу;

удзел у пошуку ўнікальных экспанатаў для мясцовых музеяў, стэндаў, альбомаў і інш.;

складанне анамастычных слоўнікаў, біяграфій знакамітых землякоў, камплектаванне бібліятэчак унікальных кніг пра родны край і інш.;

правядзенне конкурсаў рэфератаў, тэматычных вечароў, анамастычных гульняў, віктарын і інш.;

распрацоўка маршрутаў для правядзення экскурсій, прысвечаных вуліцам, плошчам, памятным мясцінам горада і раёна і інш.;

распаўсюджанне краязнаўчых ведаў праз навучальныя ўстановы сярод дарослага насельніцтва горада і жыхароў Мазырскага раёна.

Настаўнік на першых занятках падкрэслівае неабходнасць, практычную вартасць і мэтазгоднасць факультатыва «Радзімазнаўства: Мазыршчына», адзначае багацце і разнастайнасць навуковай, навукова-метадычнай, папулярнай, мастацкай, гістарычнай літаратуры, твораў фальклору і выяўленчага мастацтва, прысвечаных розным аспектам апісання і даследавання Мазыршчыны.

Структура праграмы. Праграма складаецца з 16 самастойных тэм, якія адлюстроўваюць асноўныя этапы станаўлення Мазыршчыны як спецыфічнага рэгіёна Беларускага Палесся. Праграма арыентавана на вучняў VIII класа ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі і разлічана на адзін год навучання. Усяго 36 гадзін.

Формы работы: тэарэтычная падрыхтоўка, практычныя заняткі, самастойная работа, літаратурна-краязнаўчыя экскурсіі.

ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН

№ п/п	Тэма	Колькасць гадзін (усяго)	З іх	
			тэарэт.	практ.
1	Уводзіны	2	1	1
2	Мазыр – сталіца Усходняга Палесся	2	1	1
3	Мазыршчына ў легендах і паданнях	2	1	1
4	Раслінны і жывёльны свет	2	1	1
5	Эканамічнае становішча	3	1	2
6	Важнейшыя падзеі гісторыі	2	1	1
7	Мазыршчына ў канцы XIX стагоддзя	2	1	1
8	Устанаўленне савецкай улады	2	1	1
9	Мазыр і Мазыршчына ў гады Вялікай Айчыннай вайны	2	1	1
10	Мазырскія партызаны і падпольшчыкі	2	1	1
11	Вызваленне Мазыршчына ад акупантаў	2	1	1
12	Сучасны Мазыр	3	1	2
13	Мазыршчына ў творах фальклору і мастацкай літаратуры	2	1	1
14	Славутасці Мазыра і Мазыршчыны	2	1	1
15	Вядомыя вучоныя, ураджэнцы Мазыршчыны	2	1	1
16	Навукова-папулярная, краязнаўчая, гістарычная, мастацкая літаратура пра Мазыр і Мазыршчыну	2	1	1
17	Абагульняючыя заняткі	2		2
УСЯГО		36	16	20

ЗМЕСТ ПРАГРАМЫ

Тэма 1. Уводзіны (2 г)

Прадмет, мэта і задачы курса «Радзімазнаўства: Мазыршчына». Роля дысцыпліны ў фарміраванні творчай асобы школьніка. Мазыразнаўства і вывучэнне мінулага і сучаснага Беларусі. Першыя звесткі пра Мазыршчыну. Старажытныя стаянкі і паселішчы. Мазыршчына на карце Беларусі ў розныя перыяды. Мазыр, Мазыршчына і суседнія з ёю землі. Мазыршчына як прарадзіма славян або рэгіён, дзе адбываліся асноўныя шляхі міграцыі славян на занятыя імі цяпер землі. Погляды вучоных адносна прарадзімы славян.

Практычная работа: наведванне краязнаўчага музея з мэтай знаёмства з агульнымі звесткамі пра Мазыр і Мазыршчыну. Сельскія школьнікі могуць пабываць у сваіх школьных або вясковых музеях.

Тэма 2. Мазыр – сталіца Усходняга Палесся (2 г).

Заняткі, жыллё, адзенне, ежа, прырода – флора і фаўна, умовы жыцця жыхароў Мазыра і Мазыршчыны. Археалагічныя помнікі – курганы, могількі, гарадзішчы, селішчы Мазыра і яго ваколіц. Гарадзішчы *Кімбараўка* і *Замкавая гара*. Герб Мазыра, яго прызначэнне.

Практычная работа: экскурсія на гарадзішчы Мазыра і Мазыршчыны (*Кімбараўка*, *Замкавая гара* і іншыя).

Тэма 3. Мазыршчына ў легендах і паданнях (2 г).

Назвы *Палессе*, *Прыпяць*, *Мазыр*. Нनावуковыя версіі аб іх паходжанні, легенды і паданні аб гэтых назвах і іншых памятных мясцінах Мазыршчыны (*Ясная гара*, *Каменныя валы*, *Курган Славы*, *Скрыгалаў*, *Барбароў*, *Мялешкавічы* і інш.). Даследчыкі духоўнай і матэрыяльнай культуры Мазыра і Мазыршчыны: *У. Завітневіч*, *П. Шпілеўскі*, *А. Сержпудоўскі*, *А. Крукоўскі*, *М. Талстой*, *Ю. Кухарэнка*, *А. Трусаў*, *П. Лысенка*, *А. Рогалеў*, *А. Бобр*, *М. Капач*, *І. Штэйнер*, *В. Герасімаў*, *В. Шур* і інш.

Практычная работа: сустрэча з мясцовымі краязнаўцамі.

Тэма 4. Расліны і жывёльны свет (2 г).

Мазырская града, яе адметнасці на фоне агульнага ландшафту Палесся. Ландшафтны заказнік «*Мазырскія яры*», яго дзяржаўна-гаспадарчае прызначэнне. Найбольш значныя помнікі прыроды Мазыршчыны: рака *Прыпяць*, яе роля ў рэгіёне і ў маштабах Палесся, яе прырэчныя азёры *Святое*, *Уюнішча*, *Гусь*; найбольш значныя мазырскія ўзвышшы: *Шайтан*, або *Чортава гара*, *Спаская гара*, або *Замкавая гара* (*Гара Камунараў*), *Жучка*, *Курган Славы*, мазырскія яры: *Кіслякоўскі роў*, *Рамашоў роў*, *Калінік*, іх унікальнасць. Прыродныя рэсурсы і багацці Мазыршчыны. Прамысловыя і сельскагаспадарчыя галіны, створаныя на аснове прыродных багаццяў Палесся. Ахова прыроды Мазыршчыны. Экалагічная сітуацыя на Мазыршчыне. Шляхі пераадолення наступстваў Чарнобыльскай катастрофы.

Практычная работа: экскурсія ў ландшафтны заказнік “Мазырскія яры”.

Тэма 5. Эканамічнае становішча (3 г).

Эканамічнае становішча Мазыра і Мазыршчыны. Сучасны стан прамысловасці і сельскай гаспадаркі рэгіёна. Народныя промыслы, прамысловыя прадпрыемствы: заводы, арцелі, фабрыкі. Першыя спробы асушэння балот Палесся. Дзейнасць экспедыцыі генерала *І. Жылінскага*. Мазырскі прамысловы вузел – буйнейшы на поўдні Беларусі: заводы, фабрыкі, будаўнічыя арганізацыі сучаснага Мазыра, іх роля ў прамысловым патэнцыяле краіны.

Радовішчы на тэрыторыі Мазыршчыны, іх выкарыстанне, распрацоўка асноўных промыслаў. Важныя транспартныя магістралі: шасэйныя і чыгуначныя дарогі, газаправоды і нафтаправоды, лініі электраперадач, водныя артэрыі. Гісторыя іх стварэння.

Практычная работа: экскурсія на нафтаперапрацоўчы завод або іншыя прамысловыя прадпрыемствы і будаўнічыя арганізацыі горада і раёна.

Тэма 6. Важнейшыя падзеі гісторыі (2 г).

Важнейшыя падзеі гісторыі Мазыршчыны ад старажытных часоў да канца XVIII ст.: у складзе Кіеўскага княства, Вялікага Княства Літоўскага, Рэчы Паспалітай, Расійскай імперыі. Мазыр – цэнтр павета ў складзе ВКЛ. Будаўніцтва Мазырскага замка (1543 г.), наданне гораду магдэбургскага права (1577 г.). Паўстанні гараджан і сялян Мазыршчыны ў XVII–XVIII стст. Казацкія выступленні і сялянскія бунты. Удзел мазыран у нацыянальна-вызваленчых паўстаннях 1831 г. і 1863 г. Найбольш значныя асобы тых часоў.

Практычная работа: сустрэча з вучонымі Мазырскага педагагічнага ўніверсітэта імя І.П.Шамякіна.

Тэма 7. Мазыршчына ў канцы XIX ст. (2 г).

Мазыршчына ў канцы XIX ст. і напярэдадні рэвалюцыі 1905-1907 гг. Народніцкія і іншыя арганізацыі на Мазыршчыне: гарадскі камітэт РСДРП і Бунд (усеагульны яўрэйскі рабочы саюз). Выступленні рабочых і сялян Мазырскага павета (1905 г.), стварэнне “*Мазырскай рэспублікі*”. Важнейшыя падзеі перыяду Першай сусветнай вайны, Кастрычніцкай рэвалюцыі. Акупацыя Мазыршчыны кайзераўскімі войскамі, украінскімі нацыяналістычнымі фарміраваннямі пад кіраўніцтвам *Скарападскага* і *Пятлюры*. Вайна з белапалякамі. Дзейнасць на Мазыршчыне вайсковых фарміраванняў генерала *С. Булак-Балаховіча* і іх разгром Чырвонай Арміяй і мясцовымі партызанскімі атрадамі.

Практычная работа: экскурсія па памятных мясцінах Мазыра і Мазыршчыны.

Тэма 8. Устанаўленне савецкай улады (2 г).

Калектывізацыя і будаўніцтва прамысловых прадпрыемстваў. Пачатак масавага асушэння балот Палесся: станоўчыя і адмоўныя вынікі. Лёс мясцовага сялянства і інтэлігенцыі ў 30-ыя гады XX ст. на Мазыршчыне. Праўда аб сталінскіх рэпрэсіях. Мазыр – адміністрацыйны цэнтр раёна, акругі і Палескай вобласці.

Практычная работа: наведванне краязнаўчага музея з мэтай знаёмства з асаблівасцямі станаўлення савецкай улады на Мазыршчыне.

Тэма 9. Мазыр і Мазыршчына ў гады вялікай Айчыннай вайны (2 г).

Акупацыйны рэжым. Стварэнне акупантамі мазырскага гета, зверствы фашыстаў. Масавы партызанскі рух на Палессі.

Практычная работа: наведванне краязнаўчага музея з мэтай знаёмства з партызанскім рухам на Палессі.

Тэма 10. Мазырскія партызаны і падпольшчыкі (2 г).

Кіраўнікі падполля і партызанскага руху на Мазыршчыне (*П. Лявіцкі, І. Ветраў, Ц. Бумажкоў, Ф. Языковіч, А. Жыльскі, М. Ільінкоўскі, М. Макаранка, Ф. Паўлоўскі, К. Бакун, К. Гаруля, Я. Талкачоў* і інш.).

Практычная работа: наведванне краязнаўчага музея з мэтай знаёмства з кіраўнікамі падполля і партызанскага руху.

Тэма 11. Вызваленне Мазыршчыны ад акупантаў (2 г).

Спісы загінуўшых землякоў і воінаў-вызваліцеляў ад фашызму ў кнізе “Памяць”. Героі Савецкага Саюза – ураджэнцы Мазыршчыны (*В.Харужая, М. Барысаў, М. Катлавец, М. Мураўёў, П. Жукаў, І. Колас*) і іншыя праслаўленыя землякі. Воінскія злучэнні, якія вызвалялі Мазыршчыну ў 1944 г. Героі Савецкага Саюза, якія загінулі або праславіліся пры вызваленні Мазыршчыны ад фашызму (*Н. Шмаргун, Г. Ціханаў, Д. Калдыкараеў, М. Катаеў, А. Рыжкоў, В. Няжноў, К. Захараў, Я. Наленка*). Уклад насельніцтва Мазыршчыны ў перамогу над фашызмам. Аднаўленне і развіццё прамысловасці, сельскай гаспадаркі і шляхоў зносін.

Практычная работа: сустрэча з мясцовымі ветэранамі Вялікай Айчыннай вайны.

Тэма 12. Сучасны Мазыр (3 г).

Сучасны Мазыр – буйнейшы транспартны, прамысловы і культурны цэнтр Палесся. Важнейшыя прамысловыя і сельскагаспадарчыя прадпрыемствы Мазыршчыны. Памятныя мясціны Мазыра і Мазыршчыны: вуліцы, плошчы, спартыўныя комплексы, помнікі, мемарыяльныя дошкі, унікальныя архітэктурныя і культывыя збудаванні, брацкія магілы. Адноўлены Мазырскі замак. Спартыўна-аздараўленчы гарналыжны комплекс. Музей народнай культуры Мазыршчыны “Палеская веда”. Мастацкая галерэя ў *Гурынах*. Мазырскі краязнаўчы музей. Музей дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва М. Пушкар, Музей 61-й арміі, школьныя музеі горада і раёна. Навучальныя і медыцынскія ўстановы.

Практычная работа: знаёмства з гісторыяй стварэння трамвайнай лініі ў Мазыры, наведванне карціннай галерэі ў пасёлку Крынічны.

Тэма 13. Мазыршчына ў творах фальклору і мастацкай літаратуры (2 г).

Мазыр, Мазыршчына ў творах фальклору і мастацкай літаратуры: творы пісьменнікаў *П. Шпілеўскага, Я. Коласа, Я. Маўра, І. Навуменкі, І. Мележа, В. Вольскага, Б. Сачанкі, У. Караткевіча, Л. Прокшы, У. Верамейчыка, А. Федарэнкі, А. Бароўскага, І. Капыловіча, У. Краўчанкі, С. Алексіевіч*, мясцовых аўтараў *А. Малюка, Г. Дашкевіч, В. Андрыеўскага, І. Дзікавіцкага*; працы гісторыкаў і фалькларыстаў: *А. Сержпутоўскага, Ч. Пяткевіча, М. Улашчыка* і інш.); творы кінамастацтва і жывапісу (*І. Пікман, П. Захараў, М. Пушкар, У. Бараноўскі, Мікалай і Віктар Дубровы*), мастацкія фільмы “Дзяўчынка шукае бацьку”, “Паводка”, “Адзіноцтва”, “Заўтра будзе позна” і інш.

Практычная работа: сустрэча з мясцовымі пісьменнікамі (*А. Малюк, Г. Дашкевіч*).

Тэма 14. Славутасці Мазыра і Мазыршчыны (2 г).

Выбітныя асобы розных часоў: *Кірыла Тураўскі* (XII ст.), мітрапаліт Кіеўскі і Усея Русі *Макарый* (XV ст.), дыпламат і пісьменнік *Філіп (Казімір) Абуховіч* (XVI ст.), дзяржаўны дзеяч і пісьменнік XVI ст. *Іван Мялешка*, філосаф-

матэрыяліст XVI ст. *Стэфан Лаван (Ян Лавейка)*, кіраўнікі паўстання XIX ст. супраць царызму *Фелікс і Іеранім Кеневічы*, член арганізацыі “Народная воля” *Геся Гельфман*, вядомы вучоны акадэмік *Эдуард Пякарскі*, камісар брыгады ў гады грамадзянскай вайны *Мікалай Данілеўскі*, камбрыг *Віталій Каўшоў*.

Практычная работа: сустрэча з навукоўцамі педуніверсітэта імя І.П.Шамякіна.

Тэма 15. Вядомыя вучоныя, ураджэнцы Мазыршчыны (2 г).

Вядомыя вучоныя, ураджэнцы Мазыршчыны: *П. Ракіцкі, М. Мацапура*, браты *А. Гусак, С. Гусак, М. Гусак, Л. Гарохаў*, генералы *М. Шляга, В. Дзенісенка, І. Дзікан, М. Пашкоўскі, В. Пузан, С. Ганчар, І. Рудзько*, дзеячы мастацтва *С. Шварц, М. Фінберг, М. Пятрэнка, А. Аўсіюк, І. Мазуркевіч, Л. Шнітман*, пісьменнікі *П. Шпілеўскі, С. Палуян, У. Караткевіч, У. Краўчанка, І. Навуменка, А. Бароўскі, А. Федарэнка, І. Капыловіч, С. Шах, У. Верамейчык, Л. Прокша* і іх мастацкія творы, прысвечаныя Мазыршчыне. Спартыўны гонар Мазыршчыны. Алімпійскія чэмпіёны і чэмпіёны свету – ураджэнцы Мазыршчыны: *Р. Петрушэнка, А. Літвінчук, У. Шантаровіч, В. Махнеў, Дз. Рабчанка, В. Худзенка, М. Палтаран, Н. Папок, А. Юрэня, Д. Гаража* і інш.

Практычная работа: сустрэча з вядомымі спартсменамі (Р. Петрушэнка, У. Шантаровіч і інш.). Знаёмства са спартыўнай базай горада і ўніверсітэта.

Тэма 16. Навукова-папулярная, краязнаўчая, гістарычная, мастацкая літаратура пра Мазыр і Мазыршчыну (2 г).

Агульная характарыстыка кнігі-хронікі “Памяць. Мазыр і Мазырскі раён”, калектыўнай працы ў трох тамах “Мазыр. 850 год”, гістарычнага нарыса А. Бабра “Мой Мозырь”, гісторыка-дакументальнай хронікі Мазырскага раёна “Деревни и люди Мозырщины” М. Капача, артыкулаў пра Мазыр А. Бабра, А. Барсук, А. Рогалева, У. Лякіна, В. Шура, В. Герасімава, публікацый у мясцовай газеце “Жыццё Палесся”.

Практычная работа: вучнёўская канферэнцыя з удзелам вядомых краязнаўцаў Мазыра і Мазыршчыны, стваральнікаў кнігі-хронікі “Памяць”.

Абагульняючыя заняткі (2 г).

Правядзенне краязнаўчай вечарыны, сустрэча са знакамітымі людзьмі, правядзенне конкурсаў твораў аматараў народнай творчасці, канцэрта (на выбар). Выстава фотаальбомаў, твораў народных мастакоў, чытанне мастацкіх твораў мясцовых аўтараў.

ЧАКАЕМЫЯ ВЫНІКІ

У выніку засваення праграмы факультатыўных заняткаў “Радзімазнаўства: Мазыршчына” вучні павінны:

ведаць

асноўныя прыродныя, гісторыка-культурныя, літаратурныя факты, падзеі, аб’екты краю;

асабліва сці гаспадарчай, творчай, спартыўнай і іншай дзейнасці сваіх землякоў;

асноўныя прафесіі, запатрабаваныя ў Мазырскім рэгіёне;

знакамітых асоб;
гісторыю сваёй школы, сям'і;

валодаць навыкамі і ўменнямі

працы з літаратурнымі і архіўнымі крыніцамі;
складання тэкставага апісання геаграфічнага становішча сваёй мясцовасці,
вызначэння асноўных формаў мясцовага рэльефу;
складання фотагербарыяў;
пошукавай дзейнасці;
апрацоўкі пісьмаў, фатаграфій, успамінаў;
складання радавода, летапісу школы, установы прадпрыемства, арганізацыі;
запісу і апрацоўкі гутарак з ветэранамі, прадстаўнікамі працоўных
дынастый, мясцовымі жыхарамі;
працы асобна, у парах, у групах.

Літаратура для педагога

1. Азбукін, М.М. Мазырская акруга / М.М. Азбукін // Наш край. – 1928. – № 8–9. – С. 10–15.
2. Барсук, А.Я. Мазыр у XIX ст.: этнаграфічны нарыс / А.Я. Барсук // Міжнародныя Шамякінскія чытанні “Пісьменнік – Асоба – Час”: матэрыялы Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі, Мазыр, 19–20 лістапада 2009 г. / УА МДПУ імя І.П. Шамякіна. – Мазыр, 2009. – С. 41–43.
3. Бобр, А.Г. Мой Мозырь: исторический очерк / А.Г. Бобр. – Минск: ФОГТ, 1996. – Ч. 1. – 161 с.
4. Боровский, А.Н. Цветут над Припятью сады / А.Н. Боровский, Ю.М. Герасименко. – Минск: Полымя, 1987. – 64 с.
5. Гароды і вёскі Беларусі: Энцыклапедыя / С.В. Марцэляў; рэдкал.: Г.К. Пашкоў (гал. рэд.). – Мінск: Бел. Эн., 2005. – Т. 2, кн. 2. – 520 с.
6. Герасімаў, Валерый. Мазыр – цэнтр Палесся / В. Герасімаў // Полымя. – 2005. – № 9. – С. 149–164.
7. Грыцкевіч, В. Шляхі вялі праз Беларусь / В. Грыцкевіч, А. Мальдзіс. – Минск: Навука і тэхніка, 1980. – С. 29–34.
8. Железняк, І.М. Ойконім Мозир у слов’янскаму контекст / І.М. Железняк // Надзённыя праблемы лексікалогіі і анамастыкі славянскіх моў: зборнік навуковых артыкулаў. – Мазыр: УА МДПУ, 2006. – С. 161–162.
9. Живописная Россия: Полесье: Репринт. воспроизведение изд. 1882 г. – 2-е изд. – Минск: Бел. Эн., 1994. – 490 с.
10. Жучкевич, В.А. Мозырь и мазуры / В.А. Жучкевич // Неман. – 1972. – № 3. – С. 188–189.
11. Иванова, А.А. Микротопонимия Мозырского Полесья / А.А. Иванова. – Мозырь: УО «МГПУ», 2003. – 219 с.
12. Казлова, Р.М. Палескія *Моза*, Мозыр / Мазыр (храналагічна-этымалагічны аспект) // Надзённыя праблемы лексікалогіі і анамастыкі славянскіх моў: зборнік навуковых артыкулаў. – Мазыр: УА МДПУ, 2006. – С. 165–166.
13. Коноплич, Н. Испытание мужеством: Очерки, публицистика: в 3 ч. / Н. Коноплич. – Мозырь: КПУП “Колор”, 2009. – Ч. 1. – 236 с.

14. Копач, М.А. Деревни и люди Мозырщины: Историко-документальная хроника Мозырского района, всех сельских советов и населенных пунктов региона (деревень, посёлков и хуторов) / М.А Копач – Мозырь. КПУП «Колор», 2001. – 152 с.
15. Копач, М.А. Героически сражались, добросовестно трудились / М.А. Копач. – Мозырь: КПУП «Колор», 2010. – 184 с.
16. Краўчанка, В. “Мае заступнікі...”: побыт беларуса і веравызванне / В. Краўчанка // Крыніца. – 1992. – № 5–6. – С. 48–62.
17. Крукоўскі, А. Горад Мазырь і яго наваколле // Наш край. – 1927. – № 3 – С. 17–26.
18. Ліпскі, У. Я: праўдзівы аповед пра мой і твой радавод / У. Ліпскі – Мінск: Беларусь, 1998. – 230 с.
19. Ліпскі, Уладзімір. Мы: Аповесць пра нашы прозвішчы / Уладзімір Ліпскі. – Мінск: Беларусь, 2006. – 262 с.
20. Лякин, Владимир. Мозырь в 1812 году / В.Лякин. – Минск: БелСоЭС, «Чернобыль», 2005. – 210 с.
21. Лякин, В.А. Фамилии Калинового края / В.А. Лякин. – Мозырь: КПУП «Колор», 2008. – 171 с.
22. Мазырь 850 год: у 3 т. – Гомель: КВПУ «Сож», 2005. – Т. 1: Мазырь: гісторыя і сучаснасць. – 325 с.
23. Мазырь 850 год: у 3 т. – Гомель: КВПУ «Сож», 2005. – Т. 2: Мазырь літаратурны. – 216 с.
24. Мазырь 850 год: у 3 т. – Гомель: КВПУ «Сож», 2005. – Т. 3: Спрадвечнай мудрасці скарбонка: сучасны стан традыцыйнай культуры г. Мазыра. – 296 с.
25. Мазыршчына: людзі, падзеі, час: матэрыялы II рэспубліканскай навуковай канферэнцыі, Мазырь, 25–29 мая 2012 г. / УА МДПУ імя І.П. Шамякіна – Мазырь, 2012. – 232 с.
26. Мозырь: город, который мы любим / Авт.-сост. А.Г. Бобр и С.М. Плыткевич. – Минск, 2010. – 143 с.
27. Никитин, А. Мозырь: Историко-экономический очерк / А. Никитина, Е. Зальцман. – Минск: Полымя, 1973 – 86 с.
28. Памяць: Гісторыка-дакументальная хроніка Мазыра і Мазырскага раёна / Уклад. М.А. Капач, В.Р. Феранц. – Мінск: Маст. літ., 1997. – 574 с.
29. Памяць Беларусі: Рэспубліканская кніга / рэдкал.: Г.П. Пашкоў (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2005. – 415 с.
30. Побаль, Л. Паходжанне сучаснага герба і сцяга Беларусі вядзе ў далёкую мінуўшчыну / Л. Побаль // Бел. думка. – 1996. – № 6. – С. 151–156.
31. Полесье: Полесский этнолингвистический сборник. Лингвистика. Археология. Топонимика. Материалы исследования. – М., 1983. – 315 с.
32. Прыпяцкая рапсодыя: нарысы / пад агульнай рэдакцыяй прафесара І.Ф. Штэйнера. – Гомель: Сож, 2010. – 351 с.
33. Рассадзін, С.Я. Гербы і сцягі гарадоў і раёнаў Беларусі / С.Я. Рассадзін, А.М. Міхальчанка. – Мінск, 2005. – 274 с.
34. Рогалеў, А.Ф. Ля вытокаў назвы Мазырь // Сцежкі ў даўніну: Геаграфічныя назвы Беларускага Палесся / А.Ф. Рогалеў. – Мінск: Полымя, 1992. – С. 32–37.

35. Рогалеў, А.Ф. Географічныя назвы ў калейдаскопе часоў / А.Ф. Рогалеў. – Гомель: Барк, 2008 – 256 с.
36. Сербов, И.А. С поездки по Полесью 1911-1912 гг. / И.А. Сербов. – Вильна, 1914. – 128 с.
37. Сержпутоўскі, А. К. Прыткі і забабоны беларусаў-палешукоў / А. К. Сержпутоўскі. – Мінск, 1930. – 230 с.
38. Славутыя імёны бацькаўшчыны: зб. / уклад. У. Гілеп. – Вып 2. – Мінск: БФК, 2003. – 384 с.
39. Слова аб роднай прыродзе: пісьменнікі і паэты Беларусі аб прыродзе / склад. С.М. Грабчыкаў. – Мінск, 1989. – 245 с.
40. Трубачоў, А. Не ад белай адзежы і светлых вачэй: погляд на этнагенез беларусаў / А. Трубачоў // Бел. мінуўшчына. – 1993. – № 1.
41. Шпилевский, П.М. Путешествие по Полесью и Белорусскому краю: Мозырщина / П.М. Шпилевский // Неман. – 1996. – № 9. – С. 224–253.
42. Шур, В. Назвы ўнутрыгарадскіх аб'ектаў (на прыкладзе Мазыра) / В.В. Шур // Геаграфія: праблемы выкладання. – 1996. – Вып. 2. – С. 89–94.
43. Шур, В. Краязнаўчы матэрыял Мазыршчыны ў сярэдняй школе / В.В. Шур // Канцэптуальныя пытанні развіцця мовы, літаратуры і мастацтва ў святле адраджэння культуры і духоўнасці беларускага народа: зборнік матэрыялаў Рэсп. навук. канф., 23–24 красавіка 1998 г. / Мазырскі дзяржаўны педагагічны інстытут – Мазыр: МДП, 1998. – С. 185–189.
44. Шур, В.В. Мазыршчына – край вядомых герояў, вядомых людзей / В.В. Шур // Мазыршчына: людзі, падзеі час: матэрыялы II Рэсп. навук.-практ. канф., Мазыр, 25–26 мая 2012 г. / УА МДПУ імя І.П. Шамякіна; рэдкал.: Балбас В.С. [і інш.]. – Мазыр, 2012. – С. 62–69.
45. Хроніка Убарцкага Полесся / Аўтар-уклад. А.І. Атнагулаў; нав. рэд. В.Л. Насевіч. – Мінск: Тэхналогія, 2001. – 496 с.
46. Этнаграфія Беларусі: энцыкл./ рэдкал. І.П. Шамякін (гал. рэд.) і інш. – Мінск: Бел. Энцыкл., 1989. – 450 с.

Літаратура для вучняў

1. Бароўскі, Анатоль. Пякельны рай. Аповесці / А. Бароўскі. – Мінск: Маст. літ., 2002. – 326 с.
2. Бароўскі, Анатоль. Бурштынавы подых Прыпяці / А. Бароўскі. – Полымя. – 2003. – № 2. – С. 143–160.
3. Белорусское Полесье. – Мінск: Ураджай, 1973. – 152 с.
4. Балбас, В.С. Этнапедагогіка Мазырскага Полесся / В.С. Балбас // Проблемы региональных исследований: задачи и перспективы: материалы науч.-практ. конф. по результатам выполнения региона. прогр. «Полесье» – 2005», Мозырь, 26 сент. 2006 г. / редкол.: В.В. Борисенко, В.В. Валетов (отв. ред.) и др. – Мозырь: УО МГПУ им. И.П. Шамякина. – С. 16–22.
5. Валетов, В.В., Биоразнообразие региона Мозырского Полесся на примере особо охраняемых природных территорий / В.В. Валетов, Л.С. Цвирко // Проблемы региональных исследований: задачи и перспективы: материалы науч.-практ. конф. по результатам выполнения региона. прогр. «Полесье» – 2005», Мозырь, 26 сент. 2006 г. / редкол.: В.В. Борисенко, В.В. Валетов (отв. ред.) и др. – Мозырь: УО МГПУ им. И.П. Шамякина. – С. 134–140.

6. Верамейчык, У. Клянуся Прыпяццю: Паэзія / У. Верамейчык. – Мінск: Маст. літ., 1998. – 191 с.
7. Вольскі, В. Палессе / В. Вольскі. – Мінск: Маст. літ., 1974. – С. 135–242.
8. Даніловіч, М.А. Лінгвістычнае краязнаўства Гродзеншчыны: дапам. / М.А. Даніловіч. – Гродна: ГрДУ, 2008. – 227 с.
9. Дмитриева, Е. В. Санкт-Петербург: Пособие по истории города с заданиями и текстами / Е.В. Дмитриева. – 7-е изд. – СПб.: Учитель и ученик. Корона, 2003. – 234 с.
10. Дрозд, В.В. Река Припять / В.В. Дрозд, В.З.Ревера – Минск: Университетское, 1988. – 77 с.
11. Кабашнікаў, К.П. Аўтэнтчны фальклор Мазырска-Прыпяцкага Палесся: сучасны стан, шляхі захавання і перспектывы развіцця / К.П. Кабашнікаў // Проблемы региональных исследований: задачи и перспективы: материалы науч.-практ. конф. по результатам выполнения региона. прогр. «Полесье» – 2005», Мозырь, 26 сент. 2006 г. / редкол.: В.В. Борисенко, В.В. Валетов (отв. ред.) и др. – Мозырь: УО МГПУ им. И.П. Шамякина. – С. 43–47.
12. Караткевіч, У. Зямля пад белымі крыламі / У. Караткевіч. – Мінск: Маст. літар., 1997.
13. Літаратурнае Палессе ў постацях і лёсах: Зборн. матэр. Міжнар. нав.-практ. канф. 17–18 лістапада 2004 г. – Мазырь: УА МДПУ, 2005. – 145 с.
14. Лякин, В.А. Калининичи на перекрестке дорог и эпох: исторический очерк / В.А. Лякин. – Мозырь: Белый Ветер, 2010. – 130 с.
15. Мельнікаў, А.А. Кірыл, епіскап Тураўскі: Жыццё. Спадчына. Светапогляд / А.А. Мельнікаў. – Мінск: Беларуская навука, 1997. – 462 с.
16. Овсиюк, А.Н. С песней на всю жизнь / А.Н.Овсиюк. – Мозырь: отдел культуры МГИК, 1995. – 68 с.
17. Палескія перазвоны: зборнік вершаў да 50-годдзя Мазырскага педінстытута. – Мазырь, 1994. – 49 с.
18. Песні роднага краю: зборнік твораў мазырскіх самадзейных кампазітараў. – Мазырь, 1992. – 58 с.
19. Прыпяцкая рапсодыя: нарысы / Пад агульн. рэд. прафесара І.Ф. Штэйнера. – Гомель: Сож, 2010. – 315 с.
20. А. Рогалев, А.Ф. От Гоміюка до Гомеля: Городская старина в фактах, імёнах, лицах / А.Ф.Рогалев. – 2-е изд., перераб. и допол. – Гомель: Барк, 2006. – 220 с.
21. Секретарь обкома: Воспоминания и документы о Фёдоре Михайловиче Языковиче. – Минск: Беларусь, 1982. – 190 с.
22. Сержпутовский, А.К. Сказки и рассказы белорусов-полешуков / А.К. Сержпутовский. – СПб., 1911. – 214 с.
23. Федарэнка, А. Афганская шкатулка / А. Федарэнка. – Мінск: Юнацтва, 2002.
24. Федарэнка, Андрэй. Нічыё: аповесці, раман / Андрэй Федарэнка.– Мінск: Маст. літ., 2009.– 430 с.
25. Штэйнер, І.Ф. Спрадвечнае і зменлівае: духоўная культура Мазырска-Прыпяцкага рэгіёна / І.Ф. Штэйнер // Проблемы региональных исследований: задачи и перспективы: материалы науч.-практ. конф. по результатам выполнения региона. прогр. «Полесье» – 2005», Мозырь, 26 сент. 2006 г. / редкол.:

В.В. Борисенко, В.В. Валетов (отв. ред.) и др. – Мозырь: УО МГПУ им. И.П. Шамякина.– С. 107–114.

26.Шур, В.В. Беларускія ўласныя імёны: Беларуская антрапаніміка і тапаніміка / В.В. Шур – Мінск: Маст. літ., 1998. – 238 с.

27.Шур, В.В. Уласныя імёны ў часе і прасторы / В.В. Шур. – Мінск: НІА, 2008. – 100 с.